

הפילהרמונית הישראלית, העונה ה-89

היכל התרבות נהריה

יום א' | 26.10.25 | ד' בחשוון תשפ"ו | 20:00

היצירות בקונצרט

סרגיי פרוקופייב (1891-1953): פתיחה על נושאים עבריים, אופ' 34

משך היצירה: כ-10 דקות

דברי הסבר:

לאחר המהפכה הרוסית של 1917 פרוקופייב החליט לנסוע מרוסיה לארצות הברית. קומיסר החינוך של לנין, אנטולי לונצ'רסקי, ארגן את אשרת היציאה עבור המלחין, אם כי הוא העדיף שזה יישאר ברוסיה: "אתה מהפכן במוזיקה. אנחנו מהפכנים בחיים. עלינו לעבוד יחד". פרוקופייב עזב במאי 1918 והגיע לבניו יורק ב-6 בספטמבר לאחר מסע ארוך דרך סיביר, טוקיו, הונולולו, סן פרנסיסקו, ונקובר ושיקגו.

מסע דומה עשה באותה שנה "אנסמבל זמרה", הרכב של מוזיקאים רוסים-יהודים, נגני קלרינט, פסנתר ורביעיית כלי קשת, בהנהגתו של הקלרניתן שמעון (סמיון) בליסון, שהיה קלרניתן ראשון בבולשוי ובמרניסקי. האנסמבל, שקונצרט הבכורה שלו התקיים ב-21 בינואר 1918 בפטרוגרד, הציב לעצמו משימה - לצאת למסע קונצרטים עבור ארגונים ציוניים בערי רוסיה, המזרח הרחוק ואמריקה, ובסופו של דבר להגיע לארץ ישראל. מטרתם הייתה לייסד בארץ ישראל קונסרבטוריון, "בית מקדש לאומנות יהודית".

הרפרטואר של האנסמבל כלל יצירות מאת הבולטים שבמלחינים היהודים של מזרח אירופה: יואל אנגל, אלכסנדר קריין, מיכאיל גנסין, יוסף אחרון ואחרים. לצד הרפרטואר היהודי הם שילבו גם יצירות מהקאנון הקלאסי המערבי (היידן, מוצרט, בטהובן ואחרים) כמו גם של מלחינים רוסים לא-יהודים כמו ארנסקי ובורודין. הופעת הבכורה שלהם בניו יורק התקיימה בקרנגי הול ב-1 בנובמבר 1919, שם פגשו בפרוקופייב.

איך המשיך הסיפור מכאן? - תלוי את מי שואלים. לפי פרוקופייב, חברי האנסמבל הזמינו ממנו יצירה. הם נתנו לו מחברת קטנה עם מנגינות יהודיות. בהתחלה הוא לא רצה להיענות להזמנה כי היה רגיל לעבוד עם נושאים שהלחין בעצמו, אבל ערב אחד הוא החל לאלתר על שתיים מהמנגינות וככה נולדה הפתיחה על נושאים עבריים. לפי בליסון, לעומת זאת, היה זה פרוקופייב שפנה אליו בבקשה להלחין עבור ההרכב.

כך או כך, במהרה נכתבה היצירה לששת הכלים, והיא בוצעה לראשונה ב-26 בינואר 1920 בניו יורק, עם המלחין כפסנתרן אורח. הפתיחה כתובה בפרק אחד בצורת סונטה, ובה שני נושאים עיקריים. הנושא הראשון, בסגנון כליזמר, מנוגן בקלרינט. הנושא השני, מעין תפילה מלנכולית מופנמת, מנוגן בצ'לו. פרוקופייב עצמו לא התלהב במיוחד מהיצירה, אבל היא זכתה להצלחה גדולה כבר מביצוע הבכורה. ב-1934, לאחר שנים של ניסיונות שכנוע, פרוקופייב תזמר את היצירה בעצמו. הוא שמר על בולטות הקלרינט והצ'לו, אבל גם הבסון והקרן זכו לתפקידים סולניים.

האנסמבל זכה להצלחה בכל מקום אליו פנה, ובכל זאת לא האריך ימים. לא ברור מה עלה בגורלם של כל חבריו, אולם ידוע שלפחות שלושה מהם מעולם לא הגיעו לארץ ישראל. בליסון המשיך לקריירה מזוהה בקלרניתן ראשון בפילהרמונית של ניו יורק. חלומם להקים בית מקדש למוזיקה בארץ לא התגשם, אך בזכותו העולם זכה בפתיחה על נושאים עבריים.

כתב: עודד שני-דור

משך היצירה: כ-50 דקות

שמות הפרקים:

אנדנטה - אלגרו קון אנימה

אנדנטה קנטבילה, קון אלקונה ליצ'נצה

אלס: אלגרו מודרטו

פינלה: אנדנטה מאסטוזו - אלגרו ויווצ'ה

דברי הסבר:

"תודה לאל, היא לא גרועה יותר מהאחרות שלי" כתב צ'ייקובסקי כשסיים את הלחנת הסימפוניה החמישית שלו, באוגוסט 1888. כיום אנו רואים בצ'ייקובסקי את אחד ממלחיני הסימפוניות הגדולים ביותר בכל הזמנים, אך הוא עצמו נאבק והתחבט קשות; ההלחנה לא באה לו בקלות והביקורת העצמית שלו לא נתנה לו מנוח. מי שעוד לא נתן לו מנוח הם מבקרי המוזיקה, שלרוב לא מצאו לנכון לפרגן לו.

הוא ניגש לכתיבת הסימפוניה החמישית שלו בחוסר ביטחון ובתחושת אי־ודאות עשור לאחר שהשלים את הסימפוניה הרביעית שלו. "אני כל כך רוצה להוכיח, לא רק לאחרים, אלא גם לעצמי, שאיני פג תוקף" כתב לפטרוניו נדז'דה פון מק באותו קיץ. אך המבקרים שוב היו קשים איתו והאשימו אותו ברגשנות ובצבעוניות יתר. רק שנה מאוחר יותר היה זה יוהנס ברהמס שהתרשם עמוקות מהסימפוניה ובכך הביא לפרסומה הנרחב.

נהוג להשוות סימפוניה זו לסימפוניה החמישית של בטהובן. אכן יש דמיון מסויים, שכן מדובר בסימפוניה שאינה באמת תוכניתית, אך עם אלמנט תוכני מסויים - שקיבל את הכינוי "מוטיב הגורל" - שחוזר ונשמע לאורך היצירה. בסימפוניה זו בחר צ'ייקובסקי, המלודיסט הגדול, דווקא במוטיב ריתמי קצר ופשוט יחסית, כזה שיהיה קל יותר לשתול בתחפושות שונות לאורך כל פרקי היצירה. יצירה כזו, שבה מוטיב אחד לפחות חוזר בשני פרקים ויותר, נקראת יצירה מחזורית (ציקלית).

הסימפוניה נפתחת בצלילי קלרינטים, אשר יחזרו ויישמעו בכל פרקיה בווריאציות שונות. המבוא האיטי דועך ומפנה את מקומו לחלק המהיר. הנושא הראשי מתחיל במתינות אך במהרה המתח מתגבר עד להתפרצות. הנושא השני מושמע בכלי הנשיפה ובכלי הקשת, ונושא אופי קליל יותר. אחריו, מוזיקה סנטימנטלית בכלי הקשת מהווה אתנחתא רגועה. הפרק מתאפיין לכל אורכו בחילופים מהירים של מצבי רוח. אולי הוא מתאר התקרבות, התפרצות זעם, פיוס ותקווה המתקיימים בראשו ובנפשו של המלחין. לא בכדי ציון הטמפו הוא "אלגרו קון אנימה" ("עם נפש/רוח").

כל נגן קרן מחכה לצלילי כלי הקשת הפותחים את הפרק השני כדי להפגין את היופי המלודי בנושא שהוקדש כאן לכלי זה. גם מקומם של הקלרינט והאבוב לא נפקד והנושא היפה נסגר בנגינת כלי קשת. אך האידיליה לא נמשכת זמן רב, ומייד נשמעת התפרצות ועצירה כללית שאחריה מושמע הנושא הרגוע בגרסה דרמטית בכלי הקשת. סערת הנפש שפגשנו בפרק הראשון לא נרגעת וממשיכה לכרסם בהרהוריו של המלחין מבלי שיצליח להיפטר ממנה ולהירגע. גם הנושא השני המוצג על ידי הקלרינט מתחיל רגוע אך הופך סוער בהמשך. השיא הדרמטי מגיע כאשר מושמע המוטיב הציקלי בכלי הנשיפה ממתכת על רקע דרדור הטימפני. אחד הרגעים הקסומים הוא רגע ההתפרקות – מהדרמה נותרים רק צלילי פיציקטו (פריטה) של כל כלי הקשת ההולכים ודועכים לטובת השמעת הנושא הפותח של הקרן עם "נגיעות" מעניינות של האבוב וכלי הנשיפה האחרים. צ'ייקובסקי המלודיסט והדרמטיקן הגדול מציג כאן שליטה בשפע של כתיבה רב־קולית ורעיונות משניים. בהמשך מגיע הפרק לשיא טרגי עם התפוצצות של רגשות שלאחריה אפילו עוצב אך אופטימי.

הפרק השלישי הוא ואלס תמים וקסום הנפתח במלודיה עדינה. בחלקו האמצעי של הפרק מוצג הצד הווירטואוזי של התזמורת ובכל קבוצות הכלים נשמעות אפיזודות מהירות מאוד, שברי רסיסים עדינים המתחברים לכדי תמונה שלמה. נדמה כי בפרק זה נשכח כליל המוטיב הציקלי, אלא שבשניות האחרונות שוזר המלחין את המוטיב בעדינות רבה בתפקיד הקלרינטים והבסונים, כאשר האקורדים האחרונים מזכירים לנו את האירועים הדרמטיים שפגשנו בפרקים הקודמים.

הפרק הרביעי רחב יריעה ומלא בנופים מוזיקליים שונים, המהווים סיום ראוי והרואי לחיבוטי הנפש הרבים שליוו אותנו לאורך היצירה. הפרק נפתח במוטיב הציקלי, שחוזר על עצמו פעמים רבות כמעין עמוד שדרה שעליו נבנים גופים מוזיקליים שונים. התנועה הופכת איטית, נעצרת, ורק דרדור הטימפני הנותר מעביר אותנו אל חלק האלגרו הדרמטי. כשהעוצמה נרגעת, אך הטמפו נשאר כשהיה, נוצרת אסוציאציה של נסיעה במזחלת שלג מהירה בערבות רוסיה. זהו הנושא השני של הפרק. עד מהרה נשמע המוטיב הציקלי בכלי המתכת בגרסתו המז'ורית מלאת ההוד וההדר. מכאן מתחיל חלק הפיתוח שמביא עמו וריאנטים על כל החומרים שהוצגו בפרק. עזירה רגעית של התנועה היא רק "פייק" והסחת דעת לדרמה המהירה שתבוא בעקבותיה, אותה מזחלת השלג וקסמים רבים אחרים הקשורים לתזמור הנפלא של צ'ייקובסקי. כל זה מוביל בעזירה דרמטית אל דרדור ארוך של הטימפני ואל מוזיקה חדשה-ישנה - המוטיב בגרסתו ההרואית: בעוצמה רבה בכל התזמורת ובתנועות חצוצרות. רגע השיא, הגורל הבלתי נמנע לטוב ולרע. מודולציות מפתיעות וריצה מטורפת של כל התזמורת מובילים לקראת הסיום ההרואי, שבו מושמע הנושא הראשון של הפרק הראשון בגרסה מז'ורית "דחוסה". כך מסתיימת הסימפוניה בתחושה של התעלות הרוח על המאבקים הפנימיים שהיו מנת חלקו של המלחין.

כתבה: פלינה קדם

להב שני, מנצח

להב שני, מנהלה המוזיקלי של הפילהרמונית הישראלית, מכהן מ-2018 כמנצחה הראשי של התזמורת הפילהרמונית של רוטרדם והוא המנצח הראשי הצעיר ביותר בתולדותיה של תזמורת זו. בעבר כיהן כמנצח אורח ראשי של התזמורת הסימפונית של וינה. בפברואר 2023 הודיעה הפילהרמונית של מינכן על מינויו כמנצחה הראשי החל מספטמבר 2026.

הקשר ההדוק שלו עם הפילהרמונית הישראלית החל ב-2007, כשניגן עמה כסולן את הקונצ'רטו לפסנתר מאת צ'ייקובסקי תחת שרביטו של זובין מהטה, ונמשך ב-2010, כשמאסטרו מהטה הזמין להצטרף לסיור התזמורת במזרח הרחוק כפסנתרן, כעוזר מנצח וכנגן קונטרבס. באוקטובר 2013, בעקבות זכייתו בתחרות היוקרתית לניצוח ע"ש גוסטב מהלר בבמברג, הוזמן בידי הפילהרמונית הישראלית לפתוח את עונת הקונצרטים 2013-14.

הופעותיו כמנצח אורח כוללות קונצרטים עם תזמורות מובילות, בהן התזמורת הפילהרמונית של וינה, הפילהרמונית של ברלין, תזמורת הגוונדהאוס, הפילהרמונית של מינכן, התזמורת הסימפונית של רדיו בוואריה, הסימפונית של לונדון, הפילהרמונית של לה סקלה, הסימפונית של בוסטון, הסימפונית של שיקגו, תזמורת הקונצרטהאוס, תזמורת פילדלפיה, תזמורת פסטיבל בודפשט, תזמורת פריז ותזמורת פילהרמוניה. במרץ 2022 ניצח במינכן על קונצרט שהכנסותיו הוקדשו לסיוע לאוקראינה עם אן-סופי מוטר ושלוש התזמורות של העיר - התזמורת הממלכתית של בוואריה, התזמורת הסימפונית של רדיו בוואריה והפילהרמונית של מינכן. בעונת 2022-23 שב והופיע עם הפילהרמונית של מינכן בסדרות קונצרטים במינכן ובשווייץ והחל תקופה של שלוש שנים כאומן הבית בקונצרטהאוס בדורטמונד.

להב שני נולד ב-1989 בתל אביב, החל ללמוד נגינה בפסנתר בגיל 6 אצל חנה שלגי והמשיך את לימודיו אצל פרופ' אריה ורדי בבית הספר הגבוה למוזיקה ע"ש בוכמן-מהטה באוניברסיטת תל אביב. הוא השלים את חוק לימודיו באקדמיה למוזיקה ע"ש הנס אייזלר בברלין, שם השתלם בניצוח אצל פרופ' כריסטיאן אוולד ובפסנתר אצל פרופ' פביו בידיני. בשנות לימודיו בברלין נעזר בהדרכתו של דניאל בארנבום.

כפסנתרן הוא הופיע כסולן תחת שרביטם של דניאל בארנבוים, זובין מהטה וג'נאנדראה נוזדה. הוא הופיע כמנצח וכפסנתרן סולן גם יחד עם תזמורות רבות, בהן הפילהרמונית של וינה, תזמורת פילהרמונית, הפילהרמונית של לה סקלה, תזמורת האופרה העירונית של ברלין, תזמורת הקונצרטהאוז והפילהרמונית הישראלית.

ללהב שני ניסיון לא מבוטל בנגינת מוזיקה קאמרית וברסיטלים. הוא משתתף בקביעות בפסטיבל ורבייה והופיע גם בפסטיבל אקס־אן־פרובנס ובפסטיבל הבינלאומי למוזיקה קאמרית בירושלים וברסיטלים עם מרתה ארגריץ'.